

Стаття публікується в авторській редакції.

УДК 343.79

В. В. Загребельний

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
(Національний університет "Острозька академія")*

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БАНКРУТСТВА

Аналізуючи сучасний стан і динаміку економічної злочинності, варто визнати, що вона еволюціонувала набагато швидше, ніж держава знаходила ефективні засоби протидії кримінальній експансії. На наявність серйозних проблем у сфері правовідносин, зростання кількості порушень законодавства вказує і практика роботи правоохоронних та контролюючих органів держави.

Державні статистичні дані свідчать, що впродовж останніх років отримали розповсюдження нові, досі невідомі правоохоронним органам, види правопорушень. У світлі нових економічних відносин, що формуються, та кримінологічних процесів, які виникають у цьому зв'язку, питання вдосконалення кримінального законодавства набуває виняткової гостроти [1, с. 6].

До 18 січня 2012 року в Кримінальному кодексі України (далі за текстом – КК) було передбачено ряд злочинів, яких не існувало в Кримінальному кодексі Української РСР. Зокрема, до новел українського кримінального права належали такі злочини як "фіктивне банкрутство" (ст.218 КК), "доведення до банкрутства" (ст.219 КК), "приховування стійкої фінансової неспроможності" (ст.220 КК) та "незаконні дії у разі банкрутства" (ст.221 КК) [2].

Проте, деякі з означених норм, а саме статті 218, 220, 221 КК були декриміналізовані згідно Закону України від 15 листопада 2011 року 4025-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності" (далі за текстом – Закон №4025-VI) [3]. Зокрема, такі діяння як приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства та фіктивне банкрутство передбачені об'єктивною стороною адміністративних правопорушень, передбачених відповідно нормами статей 164-15, 166-16, 166-17 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4].

Статистичні дані минулих років свідчать про низький рівень розкриття злочинів, пов'язаних із банкрутством, і притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

Так, наприклад, протягом 2007-2008 років органами внутрішніх справ порушено вісім кримінальних справ про фіктивне банкрутство (ст. 218 КК) та приховування сталої фінансової неспроможності (ст. 220 КК), із яких лише дві направлені до суду [5]. Кількість засуджених осіб за вчинення злочинів, передбачених ст.218 КК, починаючи з 2001 р., за вироками, які набрали законної сили, становить лише 6 осіб, за ст.219 КК – 2 особи, за ст.221 КК – 2 особи, а за ст.220 КК – зовсім немає [1, с. 183].

З огляду на вказане, вважаємо за необхідне проаналізувати причини низького рівня правозастосування та ефективності норм статті 215 Господарського кодексу України, статей 164-15, 166-16, 166-17 Кодексу України про адміністративні правопорушення та статті 219 Кримінального кодексу України (далі за текстом – досліджувані норми).

Питання причин низького рівня правозастосування норм права, які регулюють юридичну відповідальність у сфері банкрутства висвітлювались в працях таких науковців як П. Пригузи, Б. Грека, С. Чернявського та інші.

Так, Б. Грек пояснює незначну кількість кримінальних справ, пов'язаних з фіктивним банкрутством, доведенням до банкрутства, приховуванням стійкої фінансової неспроможності та незаконними діями у разі банкрутства, такими причинами, а саме: не опрацювання практики розслідування кримінальних справ за діяння, передбачене ст.219 КК; побоювання ряду працівників правоохоронних органів займатися такими справами через невеликий досвід практичної роботи та брак правових знань; відсутність чіткої судової правозастосовної практики за даним злочином; недоліки в діяльності господарських судів, які повинні виявляти при розгляді справ, пов'язаних із банкрутством, й ознак доведення до банкрутства [1, с. 254-255].

С. Чернявський зазначає, що навіть після виявлення ознак злочину правоохоронці не в змозі розпочати офіційне розслідування, оскільки потрібно очікувати на завершення конкурсних процедур (останні, як відомо, подеколи тривають роками); між виявленням ознак злочину та порушенням кримінальної справи нерідко значний розрив у часі, протягом якого втрачаються необхідні докази, ліквідуються підприємства з ознаками фіктивності тощо; дається взнаки високий ступінь латентності цих діянь, зумовлений тим, що більшість кредиторів і фінансових установ не звертаються по захист до правоохоронних органів, оскільки не бажають розголошувати зміст фінансово-господарської діяльності та справжні джерела й розміри своїх доходів [5].

П. Пригуза доповнює список причин низького рівня правозастосування норм права, які регулюють питання юридичної відповідальності у сфері банкрутства. Зокрема, на думку останнього такими є наступні причини: наукові розробки в цій сфері незначні; слідчі не мають практичної підготовки щодо специфіки цих справ та засобів доведення складу злочину, не знають як предмету доказування так і якими доказами слід доводити вину; самі елементи складу злочинів, що визначені у кримінальному законі є неоднозначними, що також є фактором, який стримує діяльність органів дізнання та слідчих органів [6].

Перш ніж перейти до розкриття означеної проблематики, доцільно звернутись до чинного законодавства, яке колізійно регулює питання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері банкрутства, зокрема

blankетні норми Господарського кодексу України (далі за текстом – ГК), норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі за текстом – КУпАП) та норми КК.

Разом з тим, сучасні українські дослідники не звертають увагу на те, що однією із основних причин низького рівня правозастосування та ефективності досліджуваних норм є їх колізійність.

Так, частинами 1 та 4 статті 215 ГК унормовано, що у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства. Приховування банкрутства, фіктивне банкрутство або умисне доведення до банкрутства, а також неправомірні дії у процедурах неплатоспроможності, пов'язані з розпорядженням майном боржника, що завдали істотної шкоди інтересам кредиторів та держави, тягнуть за собою кримінальну відповідальність винних осіб відповідно до закону [7].

Проте, частина 4 статті 215 ГК суперечить Закону № 4025-VI, яким декриміналізовані такі діяння як приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства та фіктивне банкрутство.

Починаючи з 18 січня 2012 року (день набрання чинності Законом №4025-VI) лише таке діяння, як доведення до банкрутства є злочином згідно зі ст. 219 КК.

Таким чином, частина 4 статті 215 ГК лише частково унормовує питання юридичної відповідальності у сфері банкрутства.

Іншою причиною низького рівня правозастосування та ефективності досліджуваних норм, яка також залишилась поза увагою дослідників, є термінологічна відмінність диспозицій означених норм.

Так, ст. 215 ГК визначає такі порушення вимог законодавства про банкрутство, як приховування банкрутства (ч. 1 ст. 215 ГК) та неправомірні дії у процедурах неплатоспроможності, пов'язані з розпорядженням майном боржника (ч. 4 ст. 215 ГК).

В той самий час КУпАП по суті аналогічні правопорушення визначає як приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164-15 КУпАП) та незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166-16 КУпАП).

Якщо ст. 215 ГК визначає правопорушення як умисне доведення до банкрутства (ч. 1, ч. 4 ст. 215 ГК), яке в частині 3 визначене як умисне банкрутство, то аналогічному за змістом правопорушенню кореспондує злочин, який визначений статтею 219 КК як доведення до банкрутства.

Крім того, говорячи про таке порушення в сфері банкрутства як "приховування банкрутства" (ч. 1 ст. 215 ГК), "приховування стійкої фінансової неспроможності" (ст. 164-15 КУпАП) та "доведення до банкрутства" (ст. 219 КК) слід звернути увагу на певну змістову відмінність та невідповідність у термінах.

Згідно статті 1 Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (далі за текстом – Закон № 2343-XII) неплатоспроможність – це неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого

строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності [8].

Поняття "стійка неплатоспроможність" в законодавстві не визначено, проте, якщо виходити зі змісту поняття "боржник" (абз. 3 ст.1 Закону № 2343-ХІІ), а також підстав для повернення заяви про порушення справи про банкрутство (абз. 4 ч. 1 ст. 9 Закону № 2343-ХІІ), то такою є неплатоспроможність, яка перевищує 3 місяці після настання встановленого строку сплати грошових зобов'язань.

Як стверджує Б. Поляков, сучасне законодавство про неспроможність містить п'ять ознак неплатоспроможності боржника: характер грошових зобов'язань; базовий розмір грошових вимог; безспірність вимог; строк несплати; наявність виконавчого провадження [9, с. 81].

Згідно з частиною 7 статті 11 Закону № 2343-ХІІ у разі звернення до суду боржника із заявою про порушення справи про банкрутство у підготовчому засіданні з'ясовуються ознаки його неплатоспроможності. В постанові Пленуму ВСУ №15 від 18 грудня 2009 року "Про судову практику в справах про банкрутство" (далі за текстом – Постанова ВСУ №15) [10] додатково роз'яснюється означений припис Закону №2343-ХІІ. Зокрема, згідно з п.70 Постанови ВСУ №15 у підготовчому засіданні суд має перевірити наявність ознак неплатоспроможності боржника, розмір вимог кредитора (кредиторів), їх безспірність.

За результатами розгляду заяви кредитора та відзиву боржника у підготовчому засіданні виноситься ухвала в якій визначаються: розмір вимог кредиторів, які подали заяву про порушення справи про банкрутство; дата складення розпорядником майна реєстру вимог кредиторів; дата попереднього засідання суду; дата скликання перших загальних зборів кредиторів; дата засідання суду, на якому буде винесено ухвалу про санацію боржника та інші питання (частина 11 статті 11 Закону № 2343-ХІІ).

Отже, ухвалою суду, яка виноситься за результатами підготовчого засідання, фактично констатується наявність усіх ознак неплатоспроможності, тобто стійкої неплатоспроможності.

Проте, якщо оперувати дефініцією статті 215 ГК "приховування банкрутства", то юридична відповідальність за таке правопорушення може наступити лише в судовій процедурі ліквідації банкрута.

Приписи Закону № 2343-ХІІ лише підтверджують такий висновок.

У статті 1 Закону № 2343-ХІІ розкрито поняття банкрутства, яким є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Ліквідаційна процедура або ліквідація банкрута, згідно з частиною 1 статті 4 Закону № 2343-ХІІ, є однією з чотирьох судових процедур банкрутства.

Банкрутству притаманний певний юридичний склад, який, на думку Б. Полякова, утворюють такі критерії як: наявність встановлених судом неоплачених грошових зобов'язань кредиторів; недостатність майнових активів

для покриття боргових зобов'язань; незадовільні результати реабілітаційних процедур (санації чи мирової угоди) [9, с. 91].

Згідно з частиною 1 статті 22 Закону № 2343-XII господарський суд приймає постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру у випадках, передбачених Законом № 2343-XII. Такі випадки прямо передбачені Законом і ними є: клопотання комітету кредиторів про введення процедури ліквідації у процедурі розпорядження майном боржника (частина восьма статті 16 Закону); виявлена неможливість досягнення мети процедури санації після її введення судом (частина шоста статті 18, частина дванадцята статті 19, частини п'ята, шоста і одинадцята статті 21 Закону); банкрутство громадян-підприємців (статті 47-49 Закону); настання обставин, передбачених частиною восьмою статті 50 Закону, у справах про банкрутство фермерського господарства; застосування судом процедури банкрутства до боржника, що ліквідується власником (стаття 51 Закону); банкрутство відсутнього боржника (стаття 52 Закону).

З вищевказаного вбачається, що як стійкій (абсолютній) неплатоспроможності, так і банкрутству притаманні різні юридичні склади. Якщо для констатації стійкої неплатоспроможності необхідна ухвала господарського суду, яка виноситься за результатами підготовчого судового засідання в судовій процедурі розпорядження майном, то для наявності банкрутства – необхідна постанова про визнання боржника банкрутом, якою вводиться судова процедура ліквідація банкрута.

Таким чином, юридична відповідальність для суб'єкта відповідальності (громадянина-засновника (учасника), службової особи суб'єкта господарської відповідальності) за приховування стійкої фінансової неспроможності, як це передбачено ст. 164-15 КУпАП, може наступати по закінченню підготовчого судового засідання, а саме під час судової процедури розпорядження майном, в той час як відповідальність за ст. 215 за приховування банкрутства може наступити лише під час судової процедури ліквідації банкрута.

Дефектним за юридичною конструкцією та дискримінаційним по відношенню до громадян України є суб'єктний склад правопорушень, передбачених статтями 164-15, 166-16, 166-17 КУпАП та статтею 219 КК.

З диспозицій означених норм вбачається, що суб'єктом відповідальності, окрім службової особи суб'єкта господарської діяльності, є громадянин-засновник (учасник) суб'єкта господарської діяльності та громадянин-суб'єкт підприємницької діяльності.

Проте, таке визначення суб'єкта відповідальності у сфері банкрутства унеможливорює застосування відповідних норм права у разі правопорушення іноземними особами чи особами без громадянства. Крім того, саме така редакція диспозицій вищевказаних статей у системному зв'язку не відповідає нормам ГК.

Так, у відповідності до статті 2 ГК учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці (частина 2 статті 55 ГК).

Згідно з частиною 1 статті 117 ГК іноземним підприємством є унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб.

З огляду на те, що учасниками у сфері господарських відносин є також іноземні особи, то доцільно було би включити таких осіб до суб'єкта правопорушення, передбачених статтями 164-15, 166-16, 166-17 КУпАП та статтею 219 КК.

Отже, з метою підвищення рівня застосування правових норм, які регулюють питання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері банкрутства, вважаємо за необхідне усунути колізійність та внутрішньозмістовну суперечність термінів "неспроможність", "банкрутство", які використовуються у диспозиціях статей 215 ГК, статей 164-15, 166-16, 166-17 КУпАП, статті 219 КК шляхом приведення їх у відповідність до термінів "неплатоспроможність", "банкрутство", які використовуються в Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом".

Список використаних джерел

1. Грек Б. Банкрутство. Цивільний та кримінально-правовий аспекти: Монографія / Б. Грек. – К. : Прецедент, 2006. – С. 6.
2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 року // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 25. – Ст. 263.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
5. Чернявський С. Кримінальне банкрутство: актуальні проблеми протидії / С. Чернявський // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1515/>
6. Пригуза П. Господарсько - правовий аспект підстав відповідальності за банкрутство та кваліфікації злочинів / П. Пригуза // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/sud5024/9/15/>
7. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
8. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

9. Поляков Б. Право несостоятельности (банкротства) в Украине / Б. Поляков. – К., 2003. – 440 с.

10. Про судову практику в справах про банкрутство : Постанова Пленуму Верховного Суду України №15 від 18 грудня 2009 року. – Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 2.

Загребельний В. В.

Про деякі аспекти правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері банкрутства

У статті досліджуються причини низького рівня правозастосування норм Господарського кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України, в частині регулювання питання юридичної відповідальності за правопорушення у сфері банкрутства

Ключові слова: правова колізія, стійка неплатоспроможність, банкрутство, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, суб'єкт правопорушення

Загребельный В. В.

О некоторых аспектах правового регулирования юридической ответственности за нарушения в сфере банкротства

В статье исследуются причины низкого уровня правоприменения норм Хозяйственного кодекса Украины, Кодекса Украины о административных правонарушениях и Уголовного кодекса Украины, в части регулирования вопроса юридической ответственности за правонарушения в сфере банкротства

Ключевые слова: правовая коллизия, стойкая неплатежеспособность, банкротство, доведение до банкротства, припрятывание стойкой финансовой неспособности, субъект правонарушения

Zahrebelnyi V. V.

About certain aspects of law regulation of legal liability for violation of the law in the sphere of bankruptcy

In the article, there are investigated the reasons of low level in law enforcement of the norms of The Business (commercial) Code of Ukraine, The Code of Ukraine about the Administrative Infractions, and The Criminal Code of Ukraine, concerning the part that contains the regulation of question about legal liability for infraction in the sphere of bankruptcy

Key words: conflict of laws, persistent insolvency, bankruptcy, to force smb/smith into bankruptcy, concealment of persistent financial failure, subject of a crime